

KÖVÖN VIRÁG: HORVÁTH ERNŐRE EMLÉKEZÜNK

BALOGH LAJOS

Savaria Múzeum, Természettudományi Osztály, Szombathely

Abstract

Balogh L., 2000, In remembrance of Ernő HORVÁTH (1929-1990), Kanitzia 8, 7-11.

Ernő Horváth (1929-1990) graduated from the Eötvös Loránd University (Budapest) in 1953 majoring in biology and geography. First he was co-worker of the Botanical Department in the Museum of Natural Sciences (Budapest). Later he became leader and museologist of Savaria Museum's Natural History Department and spend here the rest of his life. His main field of scientific research was the palaeobotany but important works in domain of archaeobotany, floristics, nature conservation, history of science also has been made. He published about 100 different papers regarding these topics. He created and directed the "Nature History of the Praenoricum" regional research program. His activity was determinant in acquaintance of the region's natural history.

The field of his research on palaeobotany was the flora of Hungary in Late Tertiary and Quaternary (first: Late Miocene, secondly: Pleistocene). He discovered and gathered in numerous sites from the Late Tertiary. The result of his special literary activity is more than 30 publications. As student of Gábor Andreánszky, on his request, he made the working up the Lower Pannonian flora of Megyaszó (Borsod-Abaúj-Zemplén County, NW-Hungary). Of his studies the works as "Adatok a növények fosszilizációjának kérdéséhez" (Data regarding to plant fossilization), "A felső-pliocén ösföldrajzi, rétegtani és ősnövénytani problémái" (The palaeographic, stratigraphic and palaeobotanical problems of Late Pliocene) has known an overriding importance. From the Upper Pannonian strata near Sé village (Vas County) he described *Acer séensis* Horváth, new for the science.

He has done a wide public education work and many of his studies and lectures popularized the palaeobotany. With his archaeobotanical studies often provided help to the archaeologists.

In Savaria Museum he created the richest Pannonian palaeobotanical collection of Hungary, which acquired in this way an international importance. The chart summing up the main items of the collection indicates to his relevant publications. Since the working up of the collection is not yet complete, this work was continued after 1990 by Lilla Hably and co-workers (O. Fischer, Z. Kvacek, Gy. Szakmány, J. Kovar-Eder) with studying the fossils of Gércé and Dozmat (both are in Vas County).

His essay written together with József Jeanplong is still today an important informational source. He enlarged also the herbarium collection representing the famous horticulture of Vas County. The participants of "Nature History of the Praenoricum" regional research program enriched the floristic research's results too. He edited the museum's annals presenting the results and the first two volumes of the Praenorica (*Folia historico-naturalia*). With his work contributed in a significant degree to the acquaintance of the region's flora.

To his memory there is planned the establishing of an "Ernő Horváth Palaeobotanical Study-Pathway" in the Chernel-garden (reconstructed by Horváth) of Kőszeg (Vas County). This,

following his conception, would contain the actual - but nowadays exotic - representatives of lignous genera which lived in this region in the Pannonian age. The fossils of these representatives would be presented in an open-air exhibition.

Keywords: Ernő Horváth, paleobotanist, museologist, florist, Savaria Museum, HUNGARY

Balogh L.: Savaria Museum, Natural History Department, 9700-Szombathely, Kisfaludy S. u.9. HUNGARY

Évtizede már, hogy eltávozott Nyugat-Magyarország kiemelkedő természettudósa, a szombathelyi Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának egykori vezetője, Horváth Ernő. Tudományos szakterülete elsősorban az ősnövénytan volt, de jelentőset alkotott a régészeti növénytan, a florisztika, a természetvédelem és a tudománytörténet terén is. Létrehívta és irányította az Alpokalja Természeti Képe kutatási programot. Működése közel négy évtizeden át meghatározó volt a térség természeti képének megismerésében. A Kanitzia czen számát az Ő emlékének ajánljuk.

Sárgaliliom és harmatfű, csillagos nárcisz és struccpáfrány – az alpokaljai táj növényi takarójának megannyi éke, kelléke. A Vas Megyei Természetvédelmi Napok meghívóinak immár több évtizedes címlapjai a vasi flóra kincseinek szinte tárlatává váltak. Újabb és újabb menedékeikre találva örököltette meg őket, és varázsolta a természetszerető közönség elé szépségüket Horváth Ernő fényképezőgépe. A végzet abban a térségben (Zempléni-hegység) ragadta el, amelynek vizsgálatával annak idején tudományos pályafutása elkezdődött, s ahová újra és újra visszahívta a „flora subterranea”-nak csak a beavatottak számára megnyíló, titkokat rejtő világa ...

Életének főbb állomásai

Horváth Ernő (1929. II. 29-1990. V. 24.) szülőhelyén, az aszódi evangélikus gimnáziumban érettségizett, majd 1952-ben az ELTE biológia-földrajz szakán végzett. A Természettudományi Múzeum Növénytára, majd a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya után 1953 december közepén került a Savaria Múzeumba, amelyre – vallomása szerint – „egész életét rátette”. Az itt töltött, közel 37 éves szerteágazó munkásságának eredményeként született több mint 10 tudat közleménye (ld. BALOGH in PAPP 1992) jelzi azt a sokoldalú szerepkört, amelyet a Nyugat-Dunántúl tudományos életében évtizedeken át betöltött.

Ősnövénytan munkássága

Paleobotanikusként a hazai földtörténeti harmadkor végi és negyedkori flórát vizsgálta. Amíg Vas megye területéről 1956-ig csak két ősnövénylelőhely volt ismert, addig annak megsokszorozásán túl, fáradhatatlan munkájával a Savaria Múzeumban létrehozta az ország leggazdagabb pannon kori ősnövény-

gyűjteményét, amely nemcsak országos, de nemzetközi jelentőségre is szert tett. Mivel a gyűjtemény feldolgozottsága még nem teljes, az 1990 óta Hably Lilla és munkatársai (O. Fischer, Z. Kvacek, Szakmány Gy., J. Kovar-Eder) által folytatódott. Első jelentős munkája a megyaszói (Zempléni-hg.) alsó-pannon flóra feldolgozása, amelyet tanítómestere, Andreánszky Gábor professzor felkérésére végzett el (1954). Nyugat-Magyarországi kutatásai során egy tudományra új ősnövényfajt (*Acer séensis*) is leírt a Sé melletti felső-pannon rétegekből. Régészeti növénytani (archeobotanikai) vizsgálataival számos alkalommal járult hozzá a régészek munkájának sikeréhez. Mindemellett a fák évgűrűelemzésén alapuló kormeghatározási (dendroklimatológiai) vizsgálatokkal is foglalkozott. Részletes kritikai feldolgozás tárgyává tette hazánk legrégebbi – Clusius-tól származó – ősnövénytani adatközlését a Vas vármegyei Csádhegyről leírt ősfáról (*Lithoxylon*).

A flóra kutatója és gyűjtője

Az 1908-ban megnyílt Vasvármegyei Múzeum Chernel István által létrehozott Természetrajzi Tárának alapító gyűjteményét a Waisbecker Antal által ajándékozott herbárium képezte. Ezt követően előbb Gáyer Gyula, majd az ötvenes évek közepétől Horváth Ernő fejlesztette a Savaria Múzeum herbáriumát hazánk vidéki növénygyűjteményeinek egyik legjelentősebbikévé. Létrehozta a Vas megye mai növényvilágát képviselő „Flora Comitatus Castriferensis” nevű gyűjteményt. Ma is fontos forrásműnek számít a Jeanplong Józseffel Vas megye ritka és védelmet érdemlő növényeiről írott tanulmányuk (1962). Egyik vezetője volt az ún. Ifjúsági Rábavölgye Expedíció több éven át tartó felmérésének is. További érdeme, hogy a vasi arborétumok, kastélykertek, parkok növényeinek folyamatos gyűjtésével gyarapította a régóta híres vasi kertkultúra herbáriumát is. 1975-ben fogalmazta meg az Alpokalja Természeti Képe kutatási program tervzetét, illetve felhívását, amelybe aztán számos kutató kapcsolódott be. A vendégkutatók vasi eredményeinek közzétételére a Savaria évkönyvekben és a Praenoria kötetekben biztosított publikációs lehetőséget. Gondoskodott róla, hogy a gyűjtött anyagok is megyei múzeumi gyűjteményünket gazdagítsák.

A tudománytörténész és ismeretterjesztő

Múzcumban dolgozó kutatóval ritkán esik meg, hogy ne érintse meg elődei munkássága megismerésének vágya, a tudomány és az egyén életének története, felcédésbe merült titkaik feltárulásának izgalma. A szakma legjobbjait tán még ma is jellemző tudománytörténeti búvárkodás Horváth Ernőt is elragadta, ezt nemes szenvedélyévé tette. Újra és újra belevetette magát a Vas megyéhez munkássága, vagy szülőhelye révén kötődő tudósok tárgyi és szellemi hagyatékának feltárásába (Clusius, Beythe, Saághy, Gáyer stb.). Simon Gyula képzőművész közreműködésével ő kezdeményezte a Vas megyei természettudósok arc-

képcsarnokának elkészítését is, melyet halála után kibővítve Szabó T. Attila kötet formájában is kiadott. Stephan Aumüller osztrák kutatóval pedig közösen szerkesztette Burgenland Bibliográfiájának vaskos Földtudományi kötetét.

Rendkívül szerteágazó ismeretterjesztő tevékenységét most csak pillanatképek felvillantásával jelezhetjük. Számtalan előadásában megannyi fórumon ismertette az alpokaljai táj növényi értékeit. Többek között – térségünk természetvédelmi mozgalmainak "spiritus rector"-aként – az általa is kezdeményezett Vas Megyei Természetvédelmi Napok keretében, amelyeken a természetvédelem alanyainak és jelentőségének megismeréséhez hozta közelebb emberek ezreit. Természethű fényképei magukon hordozzák alkotójuk érzékeny lelkületét. Megyénk múzeumaiban – de elsősorban Szombathelyen – több állandó és számos időszakos természetrajzi kiállítás létrehozása is fűződik nevéhez. Dolgozószobája mindenki előtt nyitva állt, aki természetrajzi tárgyú tanulmányi vagy tudományos dolgozatához tanácsért hozzá fordult.

A Chernel-kert megmentője

A Hazafias Népfront 1960-ban megalakult kisszámú, de lelkes Természetvédelmi Csoportja támogatásával, Retkes Józseffel együttműködve végezte el a tudós előd egykori kertjének helyreállítását 1964-65-ben. Ekkor vált védetté, s nyílt meg a nagyközönség számára mint „Chernel István kert és madárvédelmi mintatelep.” Később itt hozta létre a Chernel emlékmúzeumot (1972), majd az ország első szabadtéri természettudományi kiállítását (1974) is. A múzeumot 1995-ben a rá és Bechtold Istvánra emlékező tárlatokkal is kiegészítve újítottuk fel a Fertő-Hanság Nemzeti Park támogatásával, utóbbinak újonnan oda-költözött Vas megyei központja épületében. Miként a Jeli Arborétumban, a kőszegi Chernel-kertben is tervbe vette a megyeszéki alsó pannon dendroflóra rekonstrukcióját. Emléke ápolásának jegyében – a kertet Markovics Tibor vezetésével gondozó nemzeti parkkal karöltve – szeretnénk ott létrehozni a „Horváth Ernő Paleobotanikai Tanösvényt”. Ez, elképzelései alapján azoknak a – napjainkban egzotikus – fásszárú nemzetségeknek a ma élő képviselőiből fog állni, amelyek a pannon földtörténeti korban e tájon éltek. Ehunytának egyéves fordulóján (1991) emlékének ápolói ámbrafát (*Liquidambar styraciflua*) ültettek ide annak a tudósnak, aki munkájával Chernel István egykori kertjét az enyészetből kiragadta, mai pompáját és fajgazdagságát létrehozta és közkinccsé tette.

Emlékezete

Horváth Ernő az ötvenes évek közepétől a nyolcvanas évek végéig járta fáradhatatlan szívvel az Alpokalja földjét. Szemei észrevették, vigyázták természet- és emberalkotta kincseit egyaránt. Noha leginkább a letűnt földtörténeti korok kövült flórája foglalkoztatta, ma élő leszármazottakra is féltő gonddal figyelt. Gyűjteményt állított a vasi flórának, több ritka növény új lelőhelyét fedez-

ve fel, számos fennmaradásáért gyermeki elszántsággal küzdve. (Kortársai mesélik, mennyire megviselte, amikor az ikervári kockásliliom-mező felszántásával szembesült, de segélykiáltása visszhangtalan maradt.) Elhunytával ugyan lehullt egy gally a scientia amabilis ösöreg fájáról, de törzsükben él a fák emlékezete ...

A Horváth Ernő munkásságára emlékező irodalom (időrendben)

- MATSKÁSI I., Búcsúbeszéd Horváth Ernő sírjánál. 1990
- TÓTH G., 1990, Horváth Ernő halálára. Vasvármegye, 1990. május 31.
- PÖDÖR GY., 1990, Fogadd békével, Földanyácska (Horváth Ernő barátomnak – utolsó üdvözléssel). Vas Népe 1990. június 1. Továbbá: A pecsétek feltörése – Versek. Gazdag Erzsi Kuratórium, Szombathely, 1991, p. 104.
- TÓTH K., 1990, Félbeszakadt gyűjtőút. Vas Népe 1990. június 1.
- TÓTH K., 1991, Kertépítő természettudósok. Vasvármegye, 2 (21): 4. (máj. 26.)
- SZABÓ T. A. (ed.) – SIMON GY., 1991, Vas megye természettudósainak arcképesamoka. Haynaldia, Sci. Hist. Ser. BIOTÁR 8: 58.
- PAPP J., 1992, Megemlékezés Horváth Ernőről (1929-1990). Savaria, Vas Megyei Múzeumok Értesítője az 1991. évről, 20/2: 13-22.
- BALOGH L., 1992, Horváth Ernő irodalmi munkásságának jegyzéke. In: PAPP J.: Megemlékezés Horváth Ernőről (1929-1990). Savaria, Vas M. Múz. Ért. 1991, 20/2: 19-22.
- BALOGH L., 1993, A kőszegi Chernel-kert 100. éve elé. Publ. Univ. Horticult. et Ind. Aliment. (Vol. LIII. Suppl. Tom. 1.) 53: 1-4.
- TÓTH J., 1993, A Rába-völgy növényvilága. Vasi Szemle 47 (3): 346-368.
- BALOGH L., 1994, A százéves kőszegi Chernel-kert. Vasi Szemle 48(2): 179-204.
- VIG K. (szerk.), 1995, Az Őrségi Tájvédelmi Körzet Természeti Képe I. Savaria, Vas Megyei Múzeumok Értesítője 1992-1995, 22/2: 1-294.
- HABLY L., 1996, Andreánszky professzor után ... makroflórakutatás ma Magyarországon. In: HABLY L. (szerk.), Emlékkötet Andreánszky Gábor születésének 100. évfordulójára (emlékülés: Noszvaj, 1995. június 19-21.) Studia Naturalia 9: 69-75.
- BALOGH L., 1996, Horváth Ernő – Andreánszky-tanítvány – ősnövénytanilag hagyatéka a szombathelyi Savaria Múzeumban. In: HABLY L. (szerk.), Andreánszky-emlékkötet. Studia Naturalia 9: 49-63.
- BALOGH L., 1997, Horváth Ernő szerepe az Alpokalja florisztikai megismerésében. In: A Kárpát-medence flórakutatás-története. Botanikai Közlemények 84 (1-2): 117-122.
- BALOGH L., 1999, Kővön virág. Gondolatok Horváth Ernőre emlékezve. In: MESTERHÁZYNÉ JÁNOSA M. (szerk.), 43. Vas Megyei Környezet- és Természetvédelmi Napok 1999 (műsorfüzet), MMTK, Szombathely, 1999. május, pp. 1-2.